

Tiedon käärme luo nahkaansa

Liisi Huhtala

Kukku Melkas: *Historia, halu ja tiedon käärme Aino Kallaksen tuotannossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006. 352 s.*

Feministisen tulkinnan mukaan Eeva langetti tiedonhalussaan kirouksen naissukukunnan päälle.

Kukku Melkaksen väitöskirja tarkastelee sitä, miten kaunokirjallisuus tuottaa uutta, tarkentuvaa tietoa sukupuolesta. Erotukseksi muinaisesta kirjallisuudentutkimuksesta sitä ei niinkään kiinnosta, mitä sukupuolesta sanotaan, vaan miten ja miksi, siis kerronta ja kontekstit. Perinnäisesti ajateltuna: kaunokirjallisuuden osallisuus yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Ollaan siis palaamassa käsitukseen, että kaikki kirjallisuus on ideologista. Kertominen on tuotantotapa, sanoi jo Walter Benjamin. Saman tien pölytetään puhdasoppista kirjallisuudentutkimusta, joka on linnoittautunut tekstin sisään ja häätänyt kirjailijan paikalta erilaisin narratologisin peitekäsittein. Melkas viittaa Richard

Walshiin, jonka mielestä kertojan käsite on tarpeeton – riittää että puhutaan kirjailijasta ja henkilöhahmoista. Kertoja on vastuun siirtämistä kirjailijalta tekstille. Melkakselle kirjailija on ennen muuta kirjailijaryhmänsä edustaja. Hän myös linjaa suomalaisen narratologian paradigmanmuutosta 1980-luvun umpioisesta kerroksen rakenteiden kuvailusta kohti nykyistä eettis-kognitiivista käännettä.

Sekoituksia ja kytköksiä

Melkaksen kohteena on Aino Kallaksen tuotanto, erityisesti hänen 1920-luvulla ilmestynyt trilogiansa *Surmaava Eros*. Koska trilogian osista *Sudenmorsian. Hiidenmaalainen tarina* (1928) on naisnäkökulmansa ansiosta viime vuosien tutkituimpia suomalaisia romaaneja, hänellä on pohja, josta lähteä ikään kuin toiselle kierrokselle.

Eniten Kallasta kokonaisuudessaan on tutkinut Kai Laitinen, jota Melkas kohtelee siivos-

ti, mutta napakasti. Hänen omina työkaluinaan ovat kytkös ja hybridiys. Ensin mainittu tarkoittaa, että hän solmii toisiinsa Kallaksen teoksia ja uusinta 1900-luvun alkua käsittelevää tutkimustietoa sekä pohjoismaista, venäläistä ja anglosaksista naiskirjallisuutta. Tavoitteena on näyttää samankaltaisuuksia, ei hirttä kiinni vaikutusketjuja.

Kytkös-menetelmä tuottaa tuoretta, viehättävän väljää tulkintaa, joka tekee oikeutta Kallaksen älylliselle ja kansainväliselle liikkuvuudelle. Koska liikkeelle lähdetään nykyhetken näkemyksistä ja tiedosta, Kallas rupeaa herkästi vaikuttamaan aikaansa nähden erityisen edistykselliseltä kirjoittajalta, esimerkiksi varhaiselta ekofeministiltä. Hybridiys-menetelmä tekee tavallaan samaa: koska Kallaksen teokset vaikuttavat monella tapaa hybridisiltä, ne ovat postmodernista nykynäkökulmasta erityisen arvostettavia.

Hybriditeetti alkaa jo Kallaksesta itsestään: suomalais-virolainen kirjailija käytti virolaisia aiheita mutta julkaisi suomeksi ja Suomessa sekä asui Virossa ja Englannissa, jossa häntä arvostettiin. Hän kirjoitti historiallisia romaaneja ja kertomuksia, joissa lajiin kuuluva realismi antaa myötä maagisille, fantastisille ja utopistisille aineksille ja jossa on samoja piirteitä kuin naisten varhaisessa tieteiskirjallisuudessa. Historiallinen romaani aktivoi aina kysymyksen siitä, kenellä on oikeus ja valta kertoa historiasta ja kenen tieto hyväksytään.

Historiallinen romaani on lajina hybridinen jo sikäli, että se liikkuu fiktion ja faktan välialueella. Kallaksen historialliset romaanit kytkeytyvätkin Melkaksella analogisesti aikaan ennen 1600-lukua – romaanien tapahtumien aikaan – jolloin tietoa ei ollut vielä eriytetty todelliseksi tiedoksi ja fabuloinniksi. 1600-luvun kirkollisesta valtadiskurssista rakentuu vallankäytön kytkös myös 1900-luvun psykoanalyysiin, johon Kallas perehtyi jo varhain, kiitos tarttolaisen Juhan Luigan. Valta kytkeytyy kaikkeen tietoon, toistaa Melkas.

Myös Kallaksen teosten kertoja on sekoittunut. Mieskertoja puhuu kahdella äänellä, koska hänen kauttaan suodattuvat naisten tunteet ja halut, joista hän ei saa tolkkua. Samalla hän rakentaa haluavan ja kärsivän miehen omaelämäkertaa. Aiemmissä, realismista lähteneissä tulkinnoissa tämä kaksiaänisyys on koettu puutteeksi; Melkaksesta se on ansio.

Nujerrettu tieto

Erityisesti niin sanottu nujerrettu tieto tunkee näkyviin, kun puhutaan luonnosta. Naisellinen, erotisoituva luonto voittaa miehisen teknologian ”Pyhän joen kosto” -novellissa (1930). Novelli liittyy naisten, muun muassa Selma Lagerlöfin ja Rosa Mayrederin, edustamaan varhaiseen siviilisaatiokritiikkiin. Vaietun tiedon alueista novelli nostaa näkyviin myös naisen väkivaltaisuuden, erotiikan ja äitiyden yhteyden. Kallaksen erootiset, joskus patologisetkin äidit ovat kuriton vastalause 1920-luvun koti-ideologialle ja kansalliselle äitiruumiille. 1920-luku näyttää Kallaksen valossa yhä tiukentuvan kurin sekä naisen halun ja hänen ruumiillisuutensa kiellon vuosikymmeneltä.

Edellistä tiivistäen: Melkaksen väitöskirja kytkee hyvin toisiinsa kerronnan, lajin ja tematiikan kysymykset, lukee tarkasti läheltä ja tuntee 1900-luvun alun historiallisen kontekstin – yhdistelmä ei ole kirjallisuudentutkimuksessa kovinkaan tavallinen. Teos painottaa, että ”pelkkä vanhan siirto toiseen tai vieraaseen kontekstiin itsessään aiheuttaa uuden merkityksen ja väistämättömän muutoksen mahdollisuuden”. Niin sanottu uusi nainen onkin uusi vanha nainen. Se korostaa myös, että kirjallisuus on aina ideologista ja että kaunokirjallisuus tuottaa omanlaistaan tietoa.

Hyvä tutkimus nostaa kysymyksiä. Tuottaa kytkös uuteen tutkimukseen automaattisesti myös kohteen uutuuden ja onko uusi tutkimus paradigmaattisesti turhan yksiaänistä? Miksi mennä tutkimusten kautta 1900-luvun alun naiskirjallisuuteen, eikä suoraan? Implikoivatko kansainvälisen naiskirjallisuuden nimet laajempaakin yleistettävyyttä? Houkuttaako kytkösmenetelmä poimiskelemaan viittauskohteita, niin kuin käy suo-aihelmaa analysoitaessa? Ja vielä: miksi 1800-luvulta tulevaa jatkumoa ei tunnusteta ja luetaanko Kallasta Suomen vai Viron kontekstissa?

Lopputulemaksi: ratki verevä väitöskirja.

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuuden professori Oulun yliopistossa.